



# Science Café Tilburg

## De geheimen van Jeroen Bosch

*Science Café Tilburg viert tienjarig bestaan*



met

Prof. Dr. Ron Spronk

en

Camerata Trajectina

Deze avond is mede mogelijk gemaakt door:



# De geheimen van Jeroen Bosch

# Colofon

*Uitgave:* Science Café Tilburg 2016

*Tekst:* Erica Renckens, Camerata Trajectina

Gerrit Komrij

*Opmaak en druk:* PrismaPrint

## Gastspreek

Gastspreek is prof. dr. Ron Spronk (History of Art, Queens University, Kingston, Canada), autoriteit op het gebied van de schilderijen van Jeroen Bosch. Als bijzonder hoogleraar *Jheronimus Bosch en de Vroeg-Nederlandse schilderkunst* (Radboud Universiteit, Nijmegen) heeft hij vele schilderijen onderzocht met röntgentechnieken en infrarood-reflectografie. Hij maakt deel uit van het Bosch Research and Conservation Project (BRCP) dat eind oktober vaststelde dat twee schilderijen die lange tijd aan Bosch werden toegeschreven, toch niet van zijn hand zijn.



# Camerata Trajectina

Hieke Meppelink – sopraan

Sytse Buwalda - altus

Nico van der Meel – tenor

Marcel Moester - bas

Saskia Coolen – blokfluit, viola da gamba

Erik Beijer – vedel, viola da gamba

Constance Allanic – harp, viola da gamba

Het ensemble Camerata Trajectina ('Utrechts muziekgezelschap', opgericht 1974) heeft naam gemaakt met haar voortdurende pleidooi voor de Nederlandse muziek vanaf de Middeleeuwen tot en met de 17<sup>e</sup> eeuw. De kern van het ensemble bestaat uit Hieke Meppelink (sopraan), Nico van der Meel (tenor), Saskia Coolen (blokfluit), Erik Beijer (gamba) en, indien nodig bijgestaan door andere musici.

Hun programma's zijn veelal gebouwd rond literaire of politieke en religieuze thema's en personen. Camerata Trajectina werkte mee aan tal van Nationale Herdenkingen, vanaf de Unie van Utrecht (1979) tot aan Johannes Calvijn (2009). Een andere lijn is de samenhang tussen muziek en schilderkunst, onder meer Jan Steen (1996, Rijksmuseum te Amsterdam), Frans Hals (2004, Frans Hals Museum in Haarlem) en Jeroen Bosch (2009, De Zeven Zonden van Jeroen Bosch met Gerrit Komrij). Speciale aandacht gaat uit naar Nederlands muziektheater uit de Gouden Eeuw, zoals de eerste Nederlandse opera Bacchus, Ceres & Venus van Johan Schenck (opgevoerd in het Oude Muziek Festival Utrecht 2006), Starters zingende klucht Lijsje Flepkous (2007) en Hacquart's bijna-opera De Triomferende Min (2012). Intensief wetenschappelijk onderzoek en een spontane uitvoering, waarin improvisatie een grote rol speelt, kenmerken de concerten van het ensemble.

Camerata Trajectina gaf honderden concerten in Nederland (waaronder vele in het Oude Muziek Festival Utrecht) en Vlaanderen, in de meeste andere landen van Europa, in de Verenigde Staten en Canada, Mexico, het Midden-Oosten, Indonesië, Ghana, Marokko en Turkije.

Inmiddels zijn meer dan 30 cd's verschenen, vrijwel allemaal op het label Globe.

# Programma

## I. BOSSCHIAANSE LIEDEKENS VAN JACOB OBRECHT

In 2005 voltooide Dichter des Vaderlands Gerrit Komrij een aantal fragmentarisch overgeleverde liederen van Jacob Obrecht (1457-1505), de wereldberoemde componist uit de Lage Landen. Obrechts thema's – zotternij, dronkenschap, seks en overspel – komen opvallend overeen met die van zijn tijdgenoot Jeroen Bosch.

1. Den haghel ende die calde snee
2. Ic hoerde de clocskins luden
3. Ic ret my uut spacieren
4. Tandernaken
5. Tsat een cleyn meiskin al up een blocskin
6. Waer sij di Han

## II. MUZIEK OP DE ZEVEN ZONDEN

In 2009 schreef Komrij de teksten voor de spraakmakende multimediale voorstelling De Zeven Zonden van Jeroen Bosch van Camerata Trajectina. De zonden zingen elk hun eigen lied op muziek uit de tijd van Jeroen Bosch, afgewisseld met bijpassende dansmuziek.

7. Lied van de Hoogmoed (SUPERBIA)
8. Hofdansen: La Danse de Clèves (Ms Brussel 9085)  
Danse de Ravenstein (idem)
9. Lied van de Jaloezie (INVIDIA)  
wijze: Rijk God wie sal ic clagen (Souterliedeken 67)
10. Dans der Jaloersen: La Gelosia (Domenico da Piacenza)  
wijze: O Gheldeloos ghi doet mi pijn (Ms Doornik 94)
11. Lied van de Luiheid (ACCIDIA)
12. Dans van de Luiheid: Ain niderlendisch rundentanz, H. Judenkönig  
Ein niderlandisch Tentzlein, H. Newsidler
13. Lied van de Wellust (LUXURIA)  
wijze: Venus bant a3 (Josquin des Prez)  
Venus bant a4 (anon., Bologna Q18)
14. Hofdans: Calata ala spagnola ditto terzetti, Joanambrosio Dalza

### III. NOG EEN PAAR BOSSCHIAANSE LIEDEKENS VAN JACOB OBRECHT

15. Meiskin es u cutkin ru?

16. Fuga

17. Rompeltier

## Gerrit Komrij

Gerrit Komrij (Winterswijk 1944-Amsterdam 2012) is een van de belangrijkste Nederlandse dichters van deze tijd. Behalve als dichter was hij ook prozaïst, criticus, polemist, essayist, vertaler, toneelschrijver en bloemlezer actief. In die laatste functie heeft hij zich een warm pleitbezorger van oudere Nederlandse literatuur getoond. Na zijn roemruchte *De Nederlandse poëzie van de negentiende en twintigste eeuw* in duizend en enige gedichten uit 1979, waarin hij een frisse kijk op de canon ventileerde, verschenen soortgelijke bloemlezingen uit de literatuur van de 17e en 18e eeuw (1986) en van de 12e tot de 16e eeuw (1994).

*Camerata Trajectina* is niet de eerste die teksten van Gerrit Komrij zingt. De dichter was librettist van twee opera's: *Symposium*, gecomponeerd door Peter Schat (1994), en *Vreemde Melodieën/ Melodias Estranhas*, met muziek van de Portugese componist António Chagas Rosa (2000). Gedichten van zijn hand zijn in de loop der tijd vertolkt door uiteenlopende musici als de popzanger Boudewijn de Groot (*Kinderballade*), de jazz-zangeres Denise Jannah, de popgroep *Naar Tevredenheid* en het Nijmeegs Studentenkoor *Alphons Diepenbrock*.



# Liedteksten

## I. BOSSCHIAANSE LIEDEKENS VAN JACOB OBRECHT

### [1] DEN HAGHEL ENDE DIE CALDE SNEE

*Den hagel ende die calde snee,*

Daar zit de drinkebroer niet mee.

Hij geeft niet om schaatsen, hij hoeft geen arrenslee.

Hij zoekt zijn warmte wel bij de kastelein.

Hij doet geen stap uit de buurt van bier of wijn.

Zijn liefde rust in zijn arm,

De kachel snort, hij is warm –

De rijkaard valt en struikelt op het ijs,

De zwerversziel zweeft naar het paradijs.

### [2] IC HOERDE DE CLOCSKINS LUDEN

*Ik hoor de clocskens luiden*

Met wonderzoete klank,

Alsof het moest beduiden

Soelaas en toverdrank –

Een meer dan heerlijk geluid,

Want er klinkt een stem bovenuit –

De stem, de stem van mijn lieve kind,

Zuiver als water, helder geklater,

De stem van haar die ik heb bemind.

Klokgelui, maak me nieuw en fier en groot –

Omzweef me, jij ijle stem,

in troost en nood,

in troost en nood,

Genadebrood, o kom me nu strelen, jij één onder velen –

Mijn liefste is al jaren dood.

### [3] IC REET MY UUT SPACIEREN

*Ic reet mij uut spaceren*

*Al in dat groene woud,*

Daar vond ik in het lover

Een kleine vogel stout.  
Het was een fiere nachtegaal,  
Ik hoorde haar zingen,  
Een lied in mensentaal.

O nachtegaal in 't lover,  
O fiere vogel klein,  
Wil jij mij leren zingen,  
Wil jij mijn meester zijn?  
Leer mij een lied, mijn nachtegaal,  
Hier onder het lover,  
Een lied in mensentaal.

En toen ik kwam gereden  
Al uit het groene woud,  
Had mij een kleine vogel  
Haar kunsten toevertrouwd.  
Ik zong een fier gezellenlied,  
Maar niet van de koopman  
En van de krijgsman niet.

#### [4] TANDERNAKEN

Instrumentaal

#### [5] TSAT EEN CLEYN MEISKIN AL UP EEN BLOCSKIN

*'tSat een heel clein meiskin al op een blocksken,*

Toverfee in hemelblauw satijnen rokske.

Uren keek ze in het rond en geen geluid kwam uit haar mond.

Eenzaamheid hing om heel haar wezen, ze leek in droom verzonken,

Lispelend, dan weer zwijgend – als een kind, slaapdronken.

Tenger was ze, blond – haar voet verschroeide de grond.

Starend naar de horizon  
(Wel waar, niet waar, wel waar)  
Leek het of er iets begon  
(Een kans, cadans, een dans)

Een schim ging leven...  
Ze zag een wang, een hoofd, een been,  
Ze zag haar prins van top tot teen,  
Ze zag iets wondermoois rondzweven –  
Haar stem klonk luid, haar oog blonk klaar,  
Ze at hem op met huid en haar –  
En eensklaps was ze honderd jaar.  
Ze heeft de stille dreven,  
De ongebaande straten,  
Per bezemsteel verlaten.

[G] WAER SIJ DI HAN/ WIE ROUPT ONS DAER

*Waer sij di Han?*

[Han:] *Wie roept ons daer?*

De duivel! kom snel naar beneden getreden:

Het eten staat klaar.

Han, kom je dan?

[Han:] Ik heb geen trek.

Ik heb gratensoep en een pot met bot,

Lijkenvocht met drek

En schedelspek.

Ik ben nog jong en

Ik heb geen honger,

Je kookkunsten komen later wel.

Je spijskaart, die wil ik nog niet lezen,

Je spijskaart, die wil ik nog niet lezen,

Je spijskaart, die wil ik nog niet lezen:

Koude rattenfrikadel,

Gehakt van uitgebeende pezen,

Stoverij van arme wezen.

Wormenpap met leprozenbier,

Fistelsapje met schrompelnier,  
Bouillon van kraai en van gier.

*Waer sij di Han?*

[Han:] *Wie roept ons daer?*

De duivel! kom snel naar beneden getreden:

Het eten staat klaar.

## II. MUZIEK OP (VIER VAN DE) DE ZEVEN ZONDEN

### **Superbia (Hoogmoed)**

Het spiegelglas is mijn brevier,

Daar wil ik graag in lezen,

Want zijde, kralen en saffier

Zijn van de ziel het wezen.

We leven enkel voor de sier,

De spiegel zij geprezen.

Ik zie mezelf o zo dolgraag aan

Ik kan er veel van leren:

Hier zou een knoopje niet misstaan,

En daar een lint niet deren

Het is zowaar nog een complete baan

Mezelve te draperen.

Een kralenketting staat mij goed,

Maar ook iets zonder kralen.

Vandaag wil ik een blauwe hoed,

Of iets met zonnestrallen?

Een sluier of een hoed van goed,

De duivel mag me halen.

De duivel is een ware spring-in't-veld

Vaak ben ik zijn gelijke -

Hij is van vroeg tot laat mijn held

Omdat hij toe blijft kijken

En ik hanteer de naald en speld  
Die hij me aan komt reiken.

Zie mij - ik ben een heuse namaakpop  
Veel mooier dan een echte.  
Ik ben van teen tot vingertop  
Van linnengoed en vlechten.  
O spiegelbeeld, zeg het hardop:  
Straks gaan ze om ons vechten.

De hoogmoed schikt zich o zo gaarne op  
In mans- en vrouwspersonen,  
't Is glans met lak er bovenop,  
Geen zon kan mij onttronen -  
Mijn spiegel ziet danwel een rare kop,  
De aars kan ik u tonen.

### **Invidia (Afgunst)**

Ik ben gezond van leden,  
Ik heb het grootste bot.  
Toch ben ik nooit tevreden,  
Ellendig is mijn lot.  
Ik moet naar anderen gluren,  
Het bot is mij te klein.  
Ik zie alleen maar burenen  
Die welvoorziener zijn.

Ik heb een mooie woning  
Van vloer tot hanenbalk.  
Toch voel ik me nooit koning,  
Ik hunker naar de valk.  
Ik hunker naar de vrouwen,  
Door mij nog niet betast.  
Laat mij met weelde sjouwen -  
Het is een lichte last.

de hond:

De wereld wordt steeds ruimer  
En ik woon in een cachot.  
Waarom voor mij de kruimels -  
Ik wil een groter bot.  
En morgen weer een groter,  
De wereld draait in 't rond,  
Ik loop nog op vier poten,  
Ik zelf, ik ben de hond.

### **Accidia (Luiheid)**

accidia:

Ik wacht op 't laatste ogenblik.  
Zwak klopt de levensader.  
Mijn kaars gaat uit, zo traag als ik,  
Het laatste uur komt nader.

non:

Al even traag zocht u naar God,  
Uw leven was verspillen.  
De stam was voor de groei verrot -  
De duivel komt u villen.

accidia:

Ik leefde op een donzen bed  
Om dag en nacht te slapen -  
De klokken had ik stilgezet,  
Voor Gemak was ik geschapen.

non:

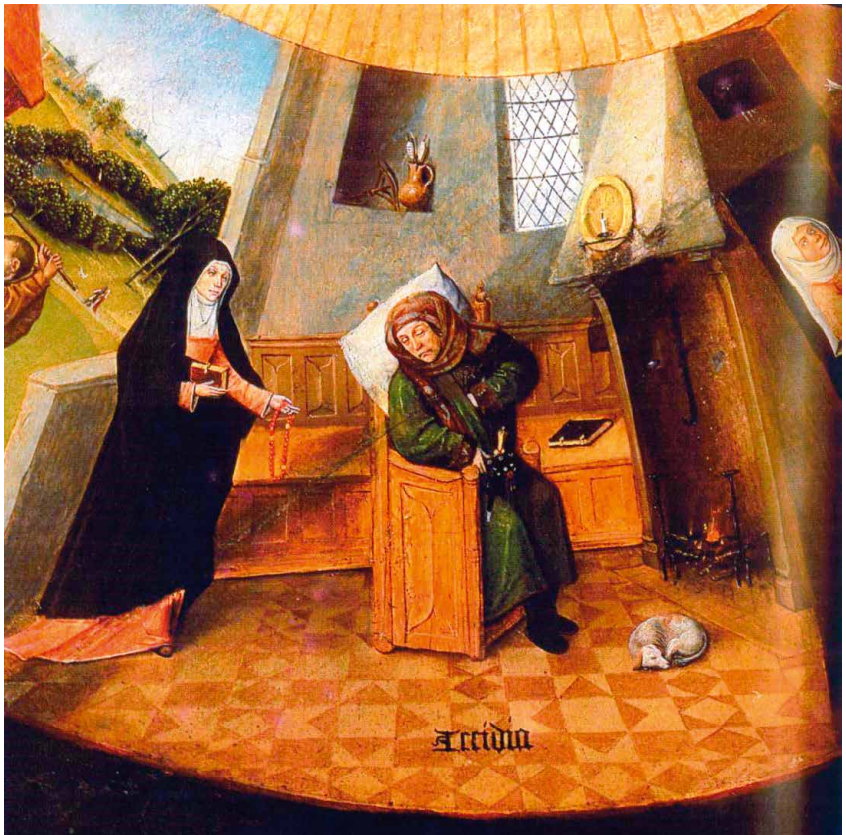
Ook God hebt u opzij gezet,  
U sloot voor hem de deuren -  
Er viel voor vroomheid en gebed  
Geen ijver te bespeuren

accidia:

Geen voorbeeld spoorde mij ooit aan,  
Van armen noch van rijken.  
Ik was in de hemel en voldaan.  
Ik wilde niets bereiken.

non:

De ware hemel bleef u vreemd  
- Te ver om van te dromen -  
Waar God regeert, en geeft en neemt,  
Het paradijs der vromen.



accida:

Mijn tijd is op, het is te laat  
Om me alsnog te haasten.  
Ik doe al stervend niemand kwaad,  
Geen kroost heb ik noch naasten.

non:

Misschien is het nog niet te laat  
Te boeten voor uw zonde.  
Een korte tijd van vlijt volstaat,  
Al duurt ze één seconde.

### **Luxuria (Wellust)**

O Venus' band, o felle brand!  
Hoe heeft die deerne zo plezant  
Mijn ellendige hart bedwongen?  
Ik word gedurig en charmant  
Door haar doen in een liefdesband  
Gedrongen, ondanks jaloerse tongen.

O deernelief, o hartedief!  
Of ik een minnezee doorklief -  
Zover moest 't met mij komen.  
Mijn zinnen zijn gericht, o lief,  
Om in uw schoot aan mijn gerief  
Te komen, het spookt door al mijn dromen.

de nar:

Haar zoete min, die palmt mij in,  
Ik ben een nar, verdwaasd van zin,  
Geen billenkoek kan mij bevrijden.  
Ze is mijn enige hartsvriendin,  
Onstuitbaar is het, ik moet erin  
En glijden, tot tussen beide dijen.



### III. NOG EEN PAAR BOSSCHIAANSE LIEDEKENS VAN JACOB OBRECHT

[I5] MEISKIN ES U CUTKIN RU?

Meisje, is je kutje rauw?

Dat zijn zo mijn eigen zorgen.

Laat me eens voelen, doe niet zo flauw.

O, wacht tot overmorgen.

Want goed doorkneed

Is zo je weet

Tweemaal zo heet.

Ja, wacht tot overmorgen.

Meisje, is je kutje rauw?

Dat zijn zo mijn eigen zorgen.

Laat me toch voelen, doe niet zo flauw.

Wacht even nog tot morgen.

Want goed doorkneed

Is zo je weet

Tweemaal zo heet.

O, wacht dan nog tot morgen.

Meisje, is je kutje rauw?

Dat ga ik je niet vertellen.

Laat me nu voelen, doe niet zo flauw.

O, wacht nog twintig tellen.

Want goed doorkneed

Is zo je weet

Tweemaal zo heet.

Dus wacht geen twintig tellen.

[I6] FUGA

instrumentaal

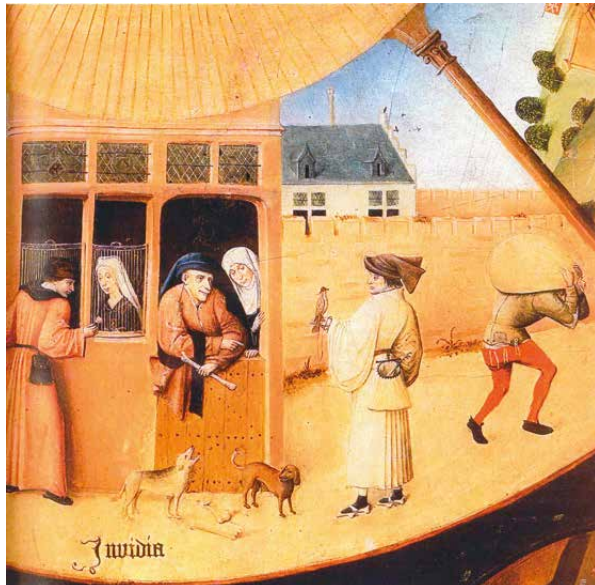
[17] ROMPELTIER

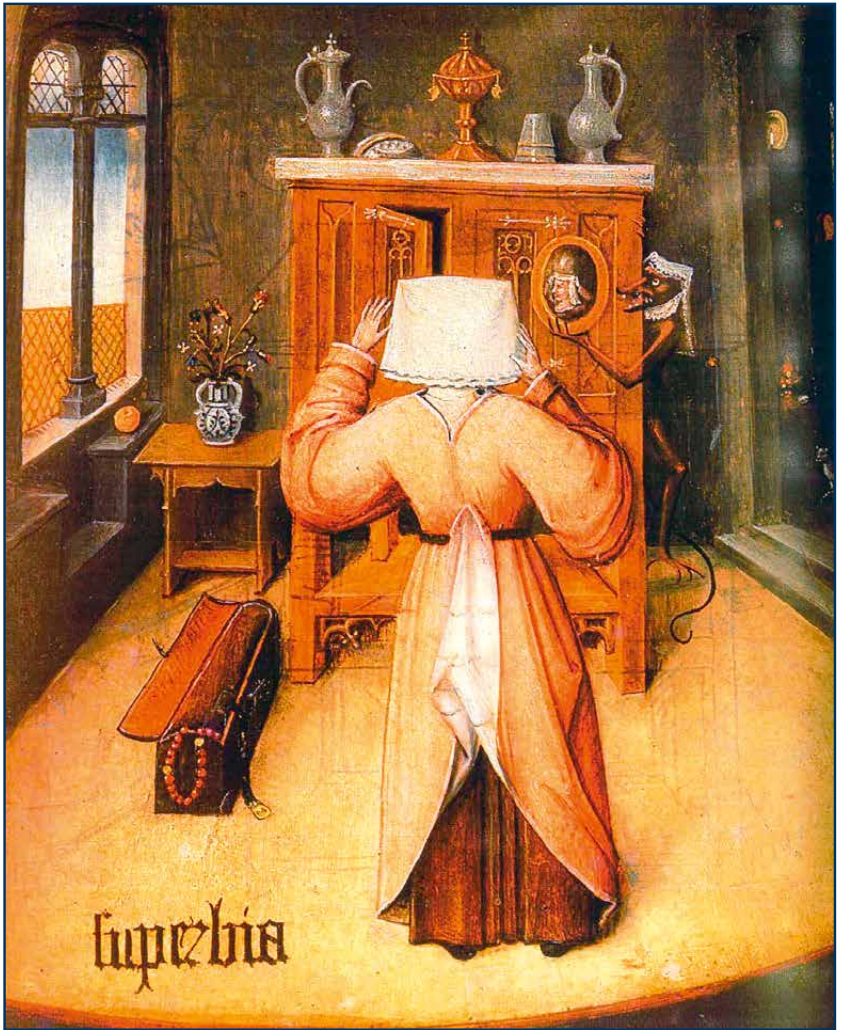
Bonkbonkhier en bonkbonkdaar,  
Bonkbonk er aan mijn deurtje niet.  
Mijn man is in de molen niet –  
Bonkbonk er aan mijn deurtje niet.  
Aan mijn deurtje bonk er niet,  
Mijn man is in de molen niet,  
Hij is naar huis gegaan.

Tiktikhier en tiktikdaar,  
Tiktik er aan mijn deurtje niet.  
Mijn man heeft paard of wagen niet –  
Tiktik er aan mijn deurtje niet.  
Aan mijn deurtje tik er niet,  
Mijn man heeft paard of wagen niet,  
Hij is naar huis, mijn man.

Bonkbonkhier en bonkbonkdaar,  
Bonkbonk er aan mijn deurtje niet.

De molenaar  
bemint mij niet –  
Bonkbonk er aan  
mijn deurtje niet.  
Aan mijn deurtje  
bonk er niet,  
De molenaar  
bemint mij niet,  
Ik moet geen  
molenaar.





# Science Café Tilburg

## NajaarsProgramma 2016:

### 6 sept - Honger naar voedselkennis

Gevaarlijke E-nummers, voedsel fraude, kankerverwekkende stoffen. Wie kunnen we vertrouwen als het gaat om informatie over ons voedsel? Volgens Fred Brouns, emeritus hoogleraar Innovatie Gezonde Voeding (Universiteit Maastricht), is de klimaatverandering een groter risico voor onze voedselvoorziening. Waar sta jij in het machtige spel van industrie, overheid, wetenschap en voedselreligie?

### 5 okt - Verslaafd!

In het kader van Night University op de campus van Tilburg University organiseert het Science Café Tilburg een reeks lezingen die allemaal in het teken staan van verslaving. Gastsprekers zijn prof. dr. Wim van den Brink (AMC), Prof. dr. Henk Garretsen (UvT), Prof. dr. Anja Huizink (VU), Prof. dr. Anneke Goudriaan (AMC) en Prof. dr. Taco de Vries (VUmc). Welke rol spelen (neuro-)biologische, psychologische en sociale factoren in verslaving?

### 15 nov - De meeste stemmen gelden?

Onze democratie lijkt zo eerlijk: de kandidaat met de meeste voorkeurstemmen wint. Maar wat nu als de tegenstanders van de winnende kandidaat A fel tegen zijn, terwijl de tegenstanders van kandidaat B alleen A net iets beter vinden? Dan is de gemiddelde waardering voor B misschien hoger dan die van A. Is de uitslag dan nog steeds zo rechtvaardig? Harrie de Swart, hoogleraar Filosofie van de wiskunde (Tilburg University) pleit voor een nieuwe stemprocedure.

